نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و دوم، شماره ۶۴، بهار ۱۴۰۱

راهبردهای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز با استفاده از روش SWOC و ماتریس QSPM

دریافت مقاله: ۹۷/۸/۱۳ **پذیرش نهایی**: ۹۸/۴/۷

صفحات: ۷۷-۵۵

احدالله فتاحی: دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران[1]
Email: fatahi.aha@yahoo.com
افسانه احمدی: دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
Email: ahmadi_afa@yahoo.com
وحید ریاحی: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
Email: riahi@khu.ac.ir
حمید جلالیان: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران
Email: hamidjalalian@khu.ac.ir

چکیده

مطالعه‌ی حاضر در پی پاسخگویی به این پرسش است که راهبردهای مناسب برای متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز کدامند؟ پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی و به شیوه‌ی پیمایشی و مدل تحلیل SWOC و ماتریس ارزیابی QSPM به ارائه‌ی راهبردهای مناسب پرداخته است. برای طراحی مدل راهبردی و تعیین رتبه‌ی عوامل ۲۰ از کارشناسان و همچنین برای امتیاز دهی به عوامل ۳۰۰ نفر از روستاییان در منطقه‌ی مورد مطالعه است به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج مدل SWOC نشان می‌دهد که وجود اکوسیستم مناسب در منطقه برای توسعه گردشگری، وجود داشتن چهار فصل اقلیمی در منطقه و امکان کشت در هر فصل و همچنین وجود کشاورزان پیشرو در منطقه مهمترین نقاط قوت و در مقابل ضعف بنیه مالی و اقتصادی بسیاری از روستاییان و سنتی بودن بهره برداری مهمترین نقاط ضعف داخلی برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه می‌باشند. همچنین نتایج این مدل نشان می‌دهد که در محیط خارجی از ۳۴ فرصت شناسایی شده، توجه مسئولین به صنایع تبدیلی و تکمیلی، مرزنشینی و زمینه مناسب برای صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای عراق، مهمترین فرصت‌های بیرونی تأثیرگذار و در مقابل از ۳۶ چالش و محدودیت بیرونی شناسایی شده، عوامل کلیدی مهاجرت و خروج نخبگان تحصیل کرده به تهران و استان‌های همجوار، تغییراقلیم و افزایش مخاطرات طبیعی از جمله سیل و خشکسالی مهمترین موانع بیرونی اثرگذار بر متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه است. همچنین نتایج نشان می‌دهد که متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه بایستی در راستای تمرکز بر قوت‌ها و فرصت‌ها قرار باشد.

کلید واژگان: متنوع سازی، فعالیّت‌های اقتصادی، جوامع روستایی، شهرستان سقز، مدل تحلیلی SWOC

---

۱. **نویسنده مسئول:** تهران، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی‌روستایی ۰۹۱۹۵۳۱۲۲۹۳

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

مقدمه

ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی مسائل خاصی را به دنبال داشته که از جمله می‌توان به انعطاف کمتر در مقابل نوسانات کوتاه مدت آب و هوایی(Ignat and etal,2017,1335)، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت، محدودیت‌های بازاریابی و بازار رسانی محصول(Lu and etal,2017,253)، وابستگی بهره برداران به خارج از روستا، وجود بیکاری آشکار و پنهان، کاهش بازده سرمایه، تخریب منابع پایه طبیعی، آسیب‌پذیری اقتصاد روستایی و بی‌ثباتی منابع درآمدی، نداشتن امنیت شغلی، پایین بودن سطح کیفیت زندگی و در نهایت ناپایداری شده است. آنچه که مشخص است دوام و پایداری هر روستا در گرو پویایی و دوام اقتصاد آن است و از همین رو علت تخلیه و متروک شدن بسیاری از روستاهای کشور ، ضعف و ناکارایی اقتصاد آن-هاست(سعیدی،۹۲:۱۳۷۷). با توجه به مسائل یاد شده، خروج اقتصاد روستایی از وضعیت کنونی و حرکت به سوی اقتصادی پایدار بیش از هر چیز، باید ظرفیت‌ها و قابلیت‌های نواحی روستایی شناسایی شود تا با بهره گیری عقلایی از آن امکان تقویت نظام اقتصادی نواحی روستایی فراهم شود. انجمن برنامه‌ریزی روستایی ایالات متحده آمریکا چهار ویژگی را به عنوان مشخصات اصلی درآمد روستایی مطرح نموده است که عبارتند از: اول؛ درآمد ناشی از اقتصاد بوم آورد روستای هدف باشد. دوم؛ درآمد مورد نظر در روستا پایدار بوده و دارای ثبات نسبی باشد و به مقطع زمانی خاص محدود نگردد و سوم اینکه منابع درآمدی مورد نظر در روستا دارای روند افزایشی بر اساس سیاست‌های خاص دولت محلی باشند و چهارم سرمایه‌گذاران مشخصی برای تعریف و تقویت نظام اقتصادی روستا تعریف شده و جهت تسهیل وظایف خود مورد حمایت مستمر مالی دولت قرار گرفته و از سوی دیگر توسط نهادهای محلی و دولتی مورد نظارت قرار گیرند(عزیزپور و همکاران، ۸۲:۱۳۹۰). رویکرد متنوع سازی از رویکردهای توسعه پایدار روستایی است که یکی از مهمترین استراتژی‌های ارائه شده در جهت کاهش اثرات منفی ناشی از ناپایداری در ابعاد مختلف محیطی، اقتصادی و اجتماعی بر فضاهای روستایی و در چارچوب الگوی توسعه است. این نظریه برای پایدارسازی اقتصاد روستایی و توسعه پایدار، وجود تنوع، یکی از ضروریات جوامع مختلف قلمداد شده و رعایت این اصل، ثبات و پایداری ساختارهای اقتصادی را تسهیل خواهد نمود(عنابستانی و همکاران ،۹۱:۱۳۹۳). شهرستان سقز با وجود دارا بودن ویژگی‌های طبیعی بارزی نظیر پوشش گیاهی متنوع و غنی، وجود منابع آبی سطحی در گستره وسیع ، شرایط اقلیمی مناسب بوده و به عنوان مطرح بودن قطب دامپروری و زراعی اما بیش از ۶۴,۵ درصد از خانوارهای روستایی این شهرستان زیرخط فقر زندگی می‌کنند(استانداری کردستان معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال:۱۳۹۳). عمده فعالیت‌های روستاییان در بخش کشاورزی و دامپروی است و این عامل باعث شده است که تنوع فعالیّت‌های اقتصادی پایین باشد. بر این اساس پژوهش حاضر به ارائه‌ی راهبردهایی برای متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز پرداخته است و به دنبال پاسخگویی به این پرسش است که راهبردهای مناسب برای توسعه فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز کدامند؟

بحث متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه برای بهبود رابطه مبادله و رشد اقتصادی این کشورها بعد از جنگ جهانی دوم مطرح شده است. بنابراین می‌توان گفت اگرچه موضوع متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در کشورهای در حال توسعه از دیرباز مطرح بوده اس (در انتقاد از تئوری‌های رشد) اما می-

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

توان گفت که در عرصه‌ی نظریات توسعه‌ی روستایی در دهه‌های اخیر امری نو شمرده می‌شود. پیشینه پژوهش-های انجام شده نشان می دهد که مطالعه متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در عرصه‌های مختلف جغرافیایی همواره از مهمترین موضوع‌های مورد توجه پژوهشگران بوده است. زیرا تنوع بخشی به اقتصاد روستایی یکی از رویکردهایی است که در جهت تحقق توسعه پایدار و معیشت پایدار روستایی مطرح شده است. زیرا به دست آوردن شناخت درست از نقش متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در معیشت پایدار روستایی می‌تواند در رسیدن به توسعه پایدار روستایی و کاهش مشکلات اقتصادی روستاها نقش اصلی و تعیین کننده دارد. در اینجا به آن دسته از پژوهش‌های داخلی و خارجی پرداخته می‌شود که نزدیکی و ارتباط بیشتری با موضوع و مساله پژوهش دارند جدول(۱).

جدول(۱).نتایج برخی از مطالعات انجام شده در زمینه متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در مناطق روستایی

محققان	سال	عنوان تحقیق	نتایج
آلوبو لوزیون[1]	۲۰۱۹	تنوع فعالیّت‌های معیشتی و جنسیت با استفاده از روش panal data در روستاهای کنیا	نتایج این پژوهش نشان می دهد که رابطه مثبت و معناداری میان تغییرات در دارایی‌های خانوارهای روستایی و تغییرات تنوع فعالیت‌های اقتصادی و در نتیجه تنوع معیشتی در سطح روستاهای مورد مطالعه وجود دارد.علاوه بر این نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تغییرات در شیوه‌های تنوع فعالیت‌های اقتصادی با متغیرهای جمعیت‌شناختی همانند بعدخانوار، سن، جنسیت، سطح تحصیلات و استخدام نیروی کار، به طور قابل توجهی مرتبط است.
دی روزا[2] و همکاران	۲۰۱۹	استراتژی‌های متنوع-سازی فعالیّت‌های زراعی در پاسخ به سیاست‌های روستایی: مطالعه موردی یک زرعه در ایتالیا	بر اساس یافته‌های این پژوهش فعالیّت‌های کارآفرینانه نقش بسیار مهمی در متنوع‌سازی فعالیّت‌ها در سطح مزرعه دارد به طوری‌که هم باعث تنوع فعالیت‌های اقتصادی شده است و هم زمینه را برای اشتغال کامل همه افراد خانواده و از طرفی افزایش بهره‌وری بوجود آورده است.
ژانکو	۲۰۱۵	معیّشت ناپایدار روستایی و فقر در غنا	یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که موقعیت فضایی خانوار، فاکتورهای دمورافیکی(جمعیتی)، آموزش و تفاوت قیمت تولید کننده –مصرف کننده از مهم ترین عوامل تعیین کننده متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی می‌باشد. نتیجه کلیدی این پژوهش این است که بایستی مهارت‌های کارآفرینی خانوارهای روستایی برای به دست آوردن فرصت‌های اشتغال مفید، توسعه پیدا کند که منجر به تنوع امرار معاش با ثبات تر و کاهش فقر شود
رامشاندانی و کارمارکارکب	۲۰۱۴	امنیت معیّشت پایدار روستایی در بخش‌های عقب افتاده استان ماهاراشترا هندوستان	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رویکرد متنوع‌سازی فعالیت‌ها و دستیابی به معیّشت پایدار در منطقه مورد مطالعه شامل مجموعه اقدامات یکپارچه‌ای است که در برگیرنده فعالیّت‌هایی همچون بهبود شیوه‌های کشاورز، توسعه دامداری، توسعه منابع آب و طرح های مبتنی بر استفاده از جنگلداری می‌باشد.
امبی بولا و اولیوکمایی	۲۰۱۳	تنوع فعالیت‌های معیشتی و رفاه خانواده های روستایی در نیجریه	این پژوهش همچنین ترویج و توسعه اشتغال فعالیت‌های بخش غیر کشاورزی را به عنوان یک استراتژی خوب و مکمل برای افزایش درآمد کشاورزان و همچنین حفظ رشد عادلانه روستایی و دستیابی به معیشت پایدار پیشنهاد می‌کند.
مارتین و لورنزین[3]	۲۰۱۶	تنوع زیستی در روستاهای لائوس	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تنوع معیشتی در سطح خانوار با ثروت بیشتر و مالکیت طیف وسیعی از دارایی‌ها مرتبط است. نتایج نشان می‌دهد که افزایش

[1] Alobo Loison
[2] De Rosa
[3] Martin and Lorenzen

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

			ثروت در دست خانوارهای روستایی در لائوس دو پیامد متفاوت را داشته است اول اینکه باعث افزایش فرصت‌های مهاجرت خانواده‌ها شده است و دوم اینکه این افزایش ثروت به انتقال خانواده‌ها از بخش کشاورزی به بخش غیر کشاورزی شده است.
محمدی یگانه و محمد ولائی	۱۳۹۳	تنوع بخشی به اقتصاد روستاها جهت تحقق توسعه پایدار در دهستان مرحمت آباد شمالی شهرستان میاندوآب	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بین تنوع اقتصادی روستاها و میزان پایداری آن‌ها رابطه معناداری وجود دارد، به طوری‌که با افزایش تنوع اقتصادی در سطح روستاهای مورد مطالع هف میزان پایداری روستاهای مورد مطالعه نیز افزایش می-یابد.
جوان و همکاران	۱۳۹۰	نقش متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: شهرستان سمیرم	نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که عدم تنوع در فعالیّت‌های اقتصادی خانوارهای مورد بررسی در منطقه مورد مطالعه شرایط نامساعدی را برای خانوارهای دارای چنین ویژگی را سبب شده است. در حالی‌که خانوارهای دارای تنوع منابع درآمدی در بخش‌های کشاورزی و غیر کشاورزی وضعیت به نسبت مطلوب‌تری را در شاخص‌های چون آموزش، ثبات درآمدی، کیفیت زندگی و آسیب‌پذیری دارند.

روش‌شناسی پژوهش‌های خارجی بویژه تحقیقات داخلی انجام گرفته در زمینه متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی نشان می‌دهد که این پژوهش‌ها عمدتاً دو محور مطالعاتی را بیشتر دنبال نکرده‌اند یا به ارتباط متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی و معیشت پایدار پرداخته‌اند و یا نتایج و پیامدهای متنوع سازی و یا عدم متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی بر خانوارهای روستایی پرداخته‌اند. همچنین پژوهشگران در این زمینه بیشتتر علاقمند به بررسی نقش فاکتورهایی همانند ویژگی‌های دموگرافیکی همانند سن، جنسیت، تحصیلات و.. در متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی بوده‌اند. به عبارت دیگر در این پژوهش‌ها توجهی به راهبردهای کلان تأثیرگذار بر متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی یک منطقه نداشته‌اند. بر این اساس پژوهش حاضر از این منظر به دنبال آن بوده است که مهمترین راهبردهای تأثیرگذار بر متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در شهرستان سقز بپردازد.

مبانی نظری

یکی از راهبردهای جایگزین که می‌تواند به توسعه‌ی جامعه روستایی و معیشت پایدار منجر شود و مکمل سایر راهکارهای توسعه این مناطق باشد، «متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی» است. اعتقاد کلی بر این است که تنوع، شالوده و اساس ثبات و پایداری است و هر اندازه سیستمی متنوع‌تر گردد، پایداری و پویایی آن در طول زمان و در مکان‌های مختلف نه تنها در مقابل تنش‌های درونی، بلکه در مقابل تنش‌های بیرونی نیز حفظ می-گردد (قاسمی و همکاران،۱،۱۳۹۱). متنوع‌سازی اقتصاد روستایی یعنی افزایش اشتغال جامعه از طریق معرفی یک صنعت جدید و یا از طریق گسترش صنعت موجود از یک واحد یا صنعت غالب به چندین واحد است. انتظار می‌رود که یک جامعی که اقتصاد آن تنوع بیشتری دارد شانس بهتری در آینده برای رسیدن به ثبات و رشد داشته باشد (پیج و بشیری،۱:۲۰۰۳). به عبارت دیگر، متنوع سازی اقتصاد روستایی به عنوان یک راه حل منطقی سعی می‌کند تا با معرفی صنایع و فعالیّت‌های جدید زمینه را برای کاهش میزان وابستگی مناطق روستایی به منابع پایه طبیعی فراهم نماید به طوری‌که که از دیدگاه بانک جهانی، اهمیت توسعه‌ی فعالیّت‌های

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

غیر زراعی و چند بخشی در مناطق روستایی از قبیل صنعت و خدمات به عنوان یک الگوی متنوع سازی اقتصاد روستایی مورد توجّه است(نوروزی وحیاتی،۱۲۸،۱۳۹۴). بنابراین متنوع سازی اقتصاد روستایی یا توزیع نیروی کار در بخش‌های متنوع اقتصادی یکی از راه‌حل‌های منطقی برای حل مشکلاتی است که مناطق روستایی با آن مواجه می‌باشند. این امر باعث می‌شود که جوامعی که دارای تنوع اقتصادی هستند در مقابل تغییرات اقتصادی نسبت به جوامعی که به شدت وابسته به یکی از بخش‌های اقتصادی اولیه مانند کشاورزی هستند آسیب پذیری کمتری را داشته باشند. بین سال های ۱۹۸۶ و ۱۹۹۶، تقریبا نیمی از جوامع روستایی اقتصاد خود را تنوع بخشیدند و نیروی کار خود را افزایش دادند(Page and Beshiri,2003:1). متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در محیط‌های روستایی می‌تواند به عنوان یک فرایند سازگار و پویا در واکنش به تهدیدات و فرصت ها دیده شود که به وسیله آن کشاورزان می‌توانند ریسک را مدیریت کنند و همچنین می‌توانند درآمد و منابع معیّشتی خود را افزایش دهند، معیّشت خود را حفظ کنند و در نهایت استانداردهای زندگی خود را بهبود بخشند(Ellis,1997,2005,2009). متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی نشان می‌دهد که در استراتژی‌های متنوع سازی معیشتی هم فاکتورهای کششی و هم فاکتورهای رانشی تعیین کننده سطوح و انواع متنوع سازی می-باشد (Reardon and et al, 2006:548). این خود وابسته به دارایی‌های کشاورزان و فرصت‌های خارج از مزرعه و همچنین دیگر عوامل برونزا دارد. فاکتورهای کلیدی رانشی محرک خانوارها در جهت متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی عبارتند از: ۱- مدیریت ریسک (شامل ریسک بازار و ریسک قیمت) و تنوع درآمد، ۲- انطباق و سازگاری با شرایط تولید کشت محصولات کشاورزی در شرایط ناهمگون و نامتناجنس زیست محیطی و ۳- تطبیق با تغییرات شرایط آب و هوایی; Lipper and etal, 2010;Cavatassi and Keleman,2012:540). تغییرپذیری آب و هوایی، همراه با تنوع درآمدهای غیر از مزرعه، به عنوان یکی از مهمترین عوامل متنوع سازی در کشورهای در حال توسعه شناخته شده است. درگیر شدن خانواده‌های روستایی در فعالیّت‌هایی که کمتر در برابر نوسان آب و هوایی حساس هستند یک راه برای مدیریت کردن شرایط نامطمئن تغییرات آب و هوایی در تولید محصولات کشاورزی در آینده می‌باشد (Newsham and Thmoas,2009:140). معمولاً خانوارهایی که دارای یک پایه درآمدی متنوع‌تر هستند به مقاومت در برابر اثرات نامطلوب رفاهی پس از شوک‌های مالی و آب و هوایی مقاومت بیشتری دارند (Bandyopadhyaya and Skoufias,2013:215). خانواده‌هایی که یک بسته کامل از متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی را دریافت می‌کنند علاوه بر داشتن سطح متوسط مصرف بالاتر، حمایت بهتری در مقابل شوک را به دست می‌آورند. بنابراین متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی ممکن است، به عنوان یک استراتژی در نظر گرفته شود که خانوارهای روستایی از طریق آن منابع درآمدی خود را افزایش دهند و یا به عنوان یک استراتژی برای مدیریت ریسک در نظر گرفته شود، و یا همچنین ممکن است یک واکنش غیر ارادی به بحران‌ها برای مقابله با شوک در نظر گرفته شود (Barret and etal,2001:325).

عوامل تأثیر گذار بر تحرک متنوع سازی در مناطق روستایی

پویایی جنسیتی

دیدگاه جنسیتی بینش و درک قابل توجهی به شناخت فقر و معیشت روستایی اضافه می‌کند. در مطالعات انجام شده، نقش جنسیت در فعّال کردن یا محدود کردن دسترسی به فعالیّت‌های اقتصادی از کشوری به

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

کشور دیگر متفاوت است. برای مثال در اوگاندا زنان روستایی نسبت به مردان در بخش کشاورزی فعّال‌تر هستند در حالی‌که مردان بر عکس در فعالیّت‌های غیر کشاورزی نقش فعّالتری دارند(Mater,2007). از سال ۱۹۹۰یک تغییر تدریجی در نسبت اشتغال به فعالیّت‌های غیر کشاورزی به ویژه در میان مردان و زنان سرپرست خانوار به وجود آمد. از مهمترین دلایل این امر می‌توان به حفظ خانواده، همراه با کنترل بیشتر روی منابع اشاره نمود که باعث شده است که در دهه‌های اخیر نرخ مشارکت زنان در فعالیّت‌های کشاورزی کمتر شود(Coppard,2001). یافته‌های پژوهش در برخی از جوامع نشان می‌دهد که ورود مکانیزاسیون در بخش کشاورزی زمینه جابجایی نیروی کار زنان را از این بخش فراهم آورده است، برای مثال در فعالیّت‌هایی همانند تعمیر و حمل و نقل در بخش کشاورزی، در حال حاضر تقریباً به طور انحصاری در اختیار مردان قرار گرفته است. زنان به ندرت در مدیریت و بخش‌های تشکیلاتی بخش‌های اقتصادی و در موقعیت های سطح بالاتر بخش‌های دولتی درگیر هستند. به طور کلی، زنان و مردان در بخش کشاورزی کار می‌کنند اما به طور متوسط نرخ مشارکت زنان در بخش غیر کشاورزی در مقایسه با مردان کمتر است(Smith,2001,78).

اعتبارات

رایجترین مانع تشخیص داده شده در عدم سرمایه‌گذاری و کارآفرینی در مناطق روستایی کمبود سرمایه در این مناطق کافی است. با این حال، محدودیت تقاضا ممکن است یک عامل اساسی در محدود کردن دسترسی به اعتبارات باشد. اندازه وام و اعتبارات در مناطق روستایی محدود می‌باشد. با توجه به عدم دسترسی به اعتبارات رسمی در مناطق روستایی، منبع اصلی وجوه و منابع مالی اغلب پس انداز و دارایی‌های خانوادگی می‌باشد. در این راستا، مطالعات لدر[1] در اوگاندا و تانزانیا مشخص نموده است که خانوارها راه‌هایی را برای تبدیل کردن دارایی‌های خود برای سرمایه‌گذاری یافته‌اند(Ellis and Mode,2002). طرح‌های سازمان‌های غیر دولتی[2] و دولت برای توسعه تأمین مالی خرد در برخی موارد دسترسی روستاییان را به اعتبارات بهتر نموده است. اما هنوز نتوانسته است که همه روستاییان را پوشش دهد و بسیاری از روستاییان فقیر دسترسی به این منابع مالی را ندارند. از طرفی وام‌های بخش خصوصی در تأمین خدمات مالی غیررسمی بسیار اهمیّت دارد چرا که همانگونه که اشاره شد ظرفیت پس انداز داخلی روستاییان به دلیل محدود بودن منابع درامدی غالبا محدود است(Davis and Pearce,2001).

زیرساخت‌های اقتصادی و اطلاعات

زیرساخت‌ها از جمله راه‌های روستایی که امکان حرکت منظم وسایل حمل و نقل و دسترسی به خدمات را برای این مکان‌ها فراهم می‌کند. فراهم بودن زیر ساخت‌ها از جمله راه‌های روستایی یک فاکتور مهمی برای فعالیّت‌های تولیدی در مناطق روستایی می‌باشد(Ellis,2000).علاوه بر راه‌های روستایی، سایر زیرساخت‌ها از جمله انبارها، سیلوها و.. نقش مهم و سازنده‌ای برای افزایش فعالیّت‌های متنوع سازی دارد. نکته مهم این است به دلیل ضعف مالی روستاییان بهبود زیرساخت‌ها بایستی توسط دولت‌ها و یا حمایت آن‌ها و یا کمک دولت برای تسهیل نمودن بخش خصوصی می‌باشد. اولاً اینکه ارزش دارایی ثابت اغلب وابسته به دارایی‌های مکمل

1 Ladder
2 NGOs

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

دارد. دوماً اهمیّت دارای‌های ثابت با نوع شغل متفاوت است. به عنوان مثال، آموزش و ارتباطات به خصوص برای دسترسی به مشاغل رسمی در دولت یا بخش خصوصی بسیار مهم هستند، این در حالی است که به دست آوردن مهارت در خارج از سیستم آموزش و دسترسی به منابع مالی و شبکه بازار نقش مهمی در توسعه فعالیّت‌های کارآفرینانه بازی می‌کند. سوم اینکه، دسترسی داشتن به یک دارایی خاص(ثابت) اغلب روی سطح دیگر دارایی‌ها تأثیر می‌گذارد. به عنوان مثال، سرمایه اجتماعی ممکن است دسترسی به منابع مالی را افزایش دهد. آموزش تمایل دارد ارتباط مثبت و سازنده‌ای را با سرمایه اجتماعی و دسترسی به اعتبارات رسمی[1] داشته باشد.

محدودیت‌های متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در مناطق روستایی

همواره استراتژی متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی با موانع متعددی روبرو می‌باشد، گروه‌های روستایی، به دلیل عدم دسترسی به آموزش، فاصله از بازار، ارزش پایین دارایی‌ها و ثروت یا کوچک بودن اندازه خانوار جزء آسیب‌پذیرترین اقشار یک جامعه هستند، در نتیجه این گروه‌ها ممکن است فرصت یا شانس بسیار کمی برای متنوع سازی فعالیّت‌های خود داشته باشند. تعدادی از محدویت‌های اعمال شده در بالا، تنها بر ضعیف‌ترین گروها تاثیر می گذارند اما همچنین محدودیت‌هایی وجود دارند که به احتمال زیاد بر ضعیف‌ترین‌ها به صورت نامتوازن تأثیر می‌گذارند. به طور خاص عوامل منفی تأثیرگذار بر کشاورزی به سمت متوقف ساختن ضعیف-ترین گروه‌ها نسبت به بهره بردن مساوی از فعالیّت‌های تنوع بخشی پیش می‌روند که این امر به خصوص از طریق مهاجرت و علیرغم اهمیّت نسبتاً بالاتر این نوع تنوع سازی برای تمامی گونه‌های ساکن در این مناطق در مقایسه با مناطق آب و هوایی مطلوب، رخ می‌دهد. یکی از دلایل این امر ممکن است مربوط به کوچک بودن یا در حاشیه بودن خانوارهایی باشد که کانال‌های کمتری برای دسترسی به عوامل نهادی برای متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی داشته باشند. از این رو امکان متنوع‌سازی برای این خانوارها سخت می‌شود. همچنین نداشتن اعتبار اجتماعی یکی دیگر از مشکلاتی است که فقیرترین گروه‌های روستایی را برای گرفتن تسهیلات به منظور متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی با مشکل مواجه می‌کند. برای مثال می‌تواند به نداشتن قدرت لازم در تصمیم‌گیری در مورد تخصیص زمین یا منابع و دارایی‌های عمومی در سطح روستا اشاره نمود(Barlybaev,2009:692).جدول(۲) مهمترین محدودیت‌های متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در مناطق روستایی را نشان می‌دهد.

1 formal credit

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

جدول(۲). محدودیّت‌های متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در مناطق روستایی

عامل	موانع	عامل	موانع
محیط طبیعی	-تخریب یا کمبود منابع طبیعی همانند(زمین، آب ...)	نهادی	هنجارها و ارزش های دینی که مانع از شرکت زنان و یا گروه های دیگر در فعالیت‌های خاص می‌شود
			عدم مشارکت دادن روستاییان در طرح‌ها و برنامه-ریزی‌ها
			وجود مشکلات قانونی و بوروکراسی‌ها در عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی
			محدودیت طبقات پایین در دسترسی به فعالیت‌های خاص
فصلی	-خطر آب و هوایی و عدم اطمینان	عوامل کلان اقتصادی و زمینه‌های سیاسی	-دسترسی به بازار -موانع و محدودیّت‌های ملّی و بین المللی در توسعه تجارت -نداشتن مراکز شهری بزرگ در مجاورت -مقررات بازار در پی آزادسازی و اصلاحات اقتصادی که تاثیرات منفی بر متنوع سازی می گذارد. -دسترسی به زیرساخت‌ها همانند (بازار، جاده ها و غیره) -سیاست هایی که تمرکز زدایی را تشویق می‌کنند و به دنبال توسعه فعالیّت‌ها و اشتغال در مقیاس کوچک هستند -دسترسی به نیروی کار
	-برداشت کم		
	-حملات فصلی امراض و بیماری‌های محصولات		
مهارت‌ها	-محدودیت آموزش و مهارت‌ها	عدم انعطاف پذیری	عدم انعطاف پذیری در مدیریت زیست محیطی، فعالیت های اقتصادی و استراتژی های امرار معاش
زمان	-نداشتن زمان کافی برای دنبال کردن فعالیت های پایه‌ای برای استراتژی‌های متنوع سازی فعالیّت‌ها		

منبع: Heyer,1996;Delgado,1989;Kabeer,1990;Watts,1988

روش تحقیق

معرفی محدوده مورد مطالعه

محدوده مکانی تحقیق روستاهای واقع در شهرستان سقز می‌باشد. شهرستان سقز به مرکزیت شهر سقز در استان کردستان با وسعت ۴۴۹۶/۸ کیلومتر مربع می‌باشد. این شهرستان دارای آب و هوایی بسیار سرد است و بر اساس داده‌های سازمان هواشناسی، با ثبت دمای ۴۵- درجه سانتیگراد یکی از سردترین نقاط ایران است. با وجود این‌که شهرستان سقز دارای ویژگی‌های طبیعی بارزی نظیر پوشش گیاهی متنوع و غنی، وجود منابع آبی سطحی در گستره وسیع، شرایط اقلیمی مناسب بوده و به عنوان قطب دامپروری و زراعی مطرح است، نبود صنایع تبدیلی کشاورزی و دامی برای فراوری محصولات در این بخش است که باعث می‌شود عمده تولیدات به صورت خام و کمترین ارزش افزوده از روستاهای شهرستان خارج شود. همچنین نبود بازار مناسب برای عرضه محصولات کشاورزی به ویژه دامی یکی از مهم ترین مشکل بخش کشاورزی شهرستان سقز است که باعث شده

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

است واسطه‌گران و دلالان از سایر شهرستان‌ها و استان‌های همجوار محصولات دامی و زراعی را از کشاورزان و دامداران با قیمت بسیار پایین خریداری نمایند.از مشکلات و خلاء های موجود دیگر که می‌توان در بخش کشاورزی به آن اشاره نمود کم سوادی بهره برداران و عدم توان مالی خانوارهای روستایی در این شهرستان است که باعث شده است تنوع فعالیّت‌های اقتصادی در شهرستان کم باشد و جوانان با سایر گروه‌های روستایی دچار بیکاری فصلی شوند و یا در شهرهای دیگر مشغول کارگری شوند باشند. وزارت کشور استانداری کردستان معاونت برنامه‌ریزی و اشتغال، ۱۳۹۳،۱۰). شکل(۱)، موقعیت روستاهای مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

جدول(۳). روستاهای مورد مطالعه

ردیف	بخش	دهستان	روستاها	جمعیت	تعداد نمونه	ردیف	بخش	دهستان	روستا	جمعیّت	تعداد نمونه
۱	زیویه	صاحب	خوشه دره	۲۲۱	۷	۱۸	مرکزی	میرده	میرده	۸۰۰	۲۵
۲		صاحب	قلعه کهنه	۴۸۰	۱۵	۱۹		میرده	سیاه دره	۲۸۱	۹
۳		صاحب	اسلام آباد	۱۳۴	۴	۲۰		تموغه	میتو	۱۲۲	۴
۴		گل تپه	رحیم آباد	۱۰۴	۳	۲۱		ترجان	ترجان	**۶۳۰**	**۲۰**
۵		گل تپه	قیلانتلو	۶۱۹	۱۹	۲۲		تموغه	تموغه	۶۸۸	۲۱
۶		گل تپه	باشبلاغ	۳۱۶	۱۰	۲۳		سرا	مرخز	۸۰۰	۲۵
۷	بخش امام	امام	سنته	۹۴۵	۲۹	۲۴		سرا	آلتون علیا	۲۸۴	۹
۸		تیلکوه	احمدمرده	۱۱۲	**۴**	**۲۵**		میرده	کنده سوره	۲۱۶	۷
۹		خورخوره	فره بغره	۱۹۳	۶	۲۶		تموغه	فشلاق صالح	۲۹۶	۹
۱۰		خورخوره	دره تقی	۱۷۹	۶	۲۷		ترجان	قاقل آباد	۵۵	۲
۱۱		تیلکوه	ملاسالار	۱۶۵	۵	۲۸		سرا	عرب اوغلوی	۲۴۲	۸
۱۲		تیلکوه	ایوب	۱۶۱	۵						
۱۳		خورخوره	مولان آباد	۲۸۹	۹						
۱۴	سرشوی	ذوالفقار	رنگه ریژان	۳۴۳	۱۱						
۱۵		ذوالفقار	سماقلو	۳۵۷	۱۱						
۱۶		ذوالفقار	خورده لوکی	۵۷۷	۱۸						
		ذوالقار	دره زیارت سفلی	۲۱۳	۷						

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

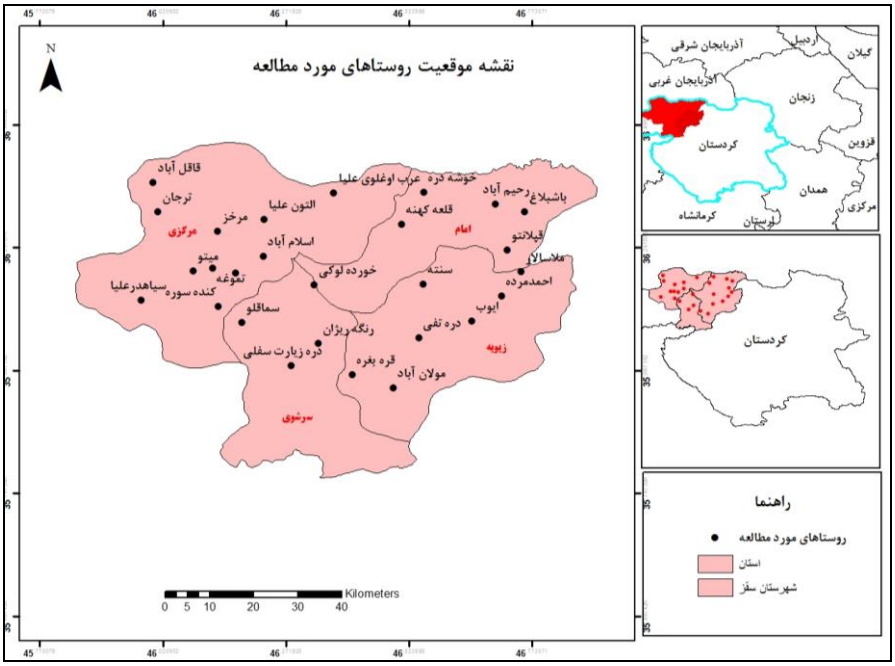

شکل(۱). موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

داده و روش کار

روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و پیمایشی است. برای انتخاب روستاهای مورد مطالعه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای بر اساس تعداد خانوار استفاده شد بدین صورت که در ابتدا روستاها در گروه‌های ۵۰-۲۰،۵۰-۲۵۰-۱۵۱،۲۰۰-۱۰۱،۱۵۰-۵۱،۱۰۰ و بالای ۲۵۰ خانوار خانوار طبقه‌بندی گردید. سپس بین ۱۵-۱۰ درصد(۱۳درصد) از ۲۱۰ روستای دارای بالای ۲۰ خانوار به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید که برابر با ۲۷/۳ روستا شد. در گام بعدی بر اساس تخصیص متناسب با نسبت تعداد روستاهای هر طبقه از میان این ۲۸ روستا روستاهای نمونه از میان طبقات جمعیتی انتخاب گردید. از طبقه ۵۰-۲۰ خانوار تعداد ۱۲ روستا، از طبقه ۵۱-۱۰۰ تعداد ۸ روستا، از ۱۵۰- ۱۰۱ تعداد سه روستا، از طبقه ۲۰۰-۱۵۱ تعداد ۲ روستا، و از طبقات ۲۵۰ -۲۰۰ و بالای ۲۰۰ خانوار هر کدام ۱ روستا انتخاب که مجموع آن‌ها برابر با ۲۸ روستا شد. به منظور تعیین حجم نیز نمونه، از فرمول کوکران استفاده شد. با توجّه به حجم جامعه آماری روستاهای منطقه مورد مطالعه که برابر با ۶۱۱۹۳ نفر می‌باشد تعداد ۳۰۰ سرپرست خانوار به عنوان حامعه نمونه تعیین گردید. برای توزیع پرسشنامه‌ها و تکمیل آن‌ها در سطح روستاهای مورد مطالعه به نسبت تعداد جمعیت هر روستا نمونه‌ها انتخاب شد که جدول(۳) تعداد جمعیت هر روستا و تعداد نمونه‌های هر روستا را مشخص می‌نماید. در راستای هدف پژوهش ابتدا یک پرسشنامه در قالب یک جدول SWOC برای مدل راهبردی طراحی و در اختیار ۲۰ از کارشناسان قرار گرفت که همه آن‌ها به نوعی در زمینه فعالیّت‌های اقتصادی در مناطق روستایی در ارتباط و دارای دیدگاه بودند. با مطالعه محیط درونی و استخراج پرسشنامه‌ها تعداد ۲۵ قوت در مقابل ۳۶ ضعف شناسایی شد با مطالعه محیط بیرونی و استخراج پرسشنامه‌ها ۳۴ فرصت در مقابل ۳۶ چالش پیش‌روی

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

روستاهای شهرستان سقز شناسایی شد. برای ارائه‌ی راهبردهای مناسب از برنامه‌ریزی راهبردی تحلیل SWOC[1] و ماتریس ارزیابی کمّی QSPM[2] استفاده شد. حجم نمونه‌ی پژوهش شامل ۳۰۰ نفر از روستاییان منطقه‌ی مورد مطالعه است که برای امتیاز دهی به عوامل انتخاب شدند و همچنین ۲۰ نفر از خبرگان برای تعیین رتبه‌ی عوامل را شامل می‌شود. نمره‌ی اهمیت، ضریب اهمیت، میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی قوت‌ها وضعف‌ها در قالب ارزیابی عوامل داخلی(IFE)[3] و فرصت‌ها و موانع در قالب ماتریس ارزیابی عوامل خارجی(EFE)[4] به دست آمد. برای نمره‌ی اهمیت هر عامل کلیدی از پرسشنامه‌ی خانوار استفاده شد. برای تعیین رتبه‌ی عومل از پرسشنامه‌ی خبرگان و بر اساس دامنه‌ی میانگین به صورت جدول(۴) استفاده شد. بر اساس نمره‌ی اهمیت به مجموع نمره‌ها، ضریب اهمیت هر عامل به دست آمد و بر حسب رتبه امتیاز نهایی هر عامل به دست آمد. با نتایج ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی،موقعیت استراتژیک روستاهای نمونه در نمودار SWOC تعین شد. با استفاده از عوامل راهبردی تأثیرگذار بر توسعهٔ متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی، بر اساس ماتریس تطبیقی سوات راهبردهای تدوین شد جدول(۵). در ادامه راهبردهای نهایی از طریق ماتریس استراتژیک کمّی ارزیابی شد. در این روش ابتدا ضریب اهمیّت هر یک از عوامل در تدوین استراتژی که امتیاز بین ۱-۴ است مشخص می‌شود. سپس مجموع ضریب اهیمت که برابر است با امتیاز وزنی ضرب در ضریب اهمیت محاسبه می‌شود.

جدول(۴). چگونگی رتبه‌دهی به عوامل در جدول‌های IFE و EFE

رتبه	دامنهٔ میانگین	عوامل داخلی	عوامل خارجی
۴	۵-۴	قوت عالی	فرصت استثنایی
۳	۴-۳	قوت معمولی	فرصت معمولی
۲	۴-۳	ضعف معمولی	تهدید معمولی
۱	۴-۴	ضعف بحرانی	تهدید استثنایی

جدول (۵). ماتریس تطبیقی SWOC و چگونگی راهبردها

تحلیلSWOC	قوت‌ها	ضعف‌ها
فرصت‌ها (Opportunities)	راهبردهای تهاجمی(SO) تأکید بر مزیت‌های درون و برون منطقه‌ای راهبردهای تنوع(SC)	راهبردهای بازنگری(WO) بهره‌گیری از فرصت‌های بیرونی برای رفع موانع راهبردهای تدافعی (WC)
موانع(Challenges)	استفاده از قوت‌ها برای حداقل رسانی موانع	رفع زیان‌های ناشی از ضعف‌های درونی و موانع

نتایج

وضعیت سواد یک از شاخص‌های مهمّی است که در سطح آگاهی و شناخت افراد در خصوص شاخص‌های متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی ساکنین نقش اساسی داشته است. در این پژوهش ارزیابی وضعیت تحصیلات پاسخگویان در ۸ طبقه‌ی بی‌سواد، خواندن و نوشتن، ابتدایی، راهنمایی، دیپلم، فوق لیسانس صورت گرفته

1 Strengths,Weakness, Opportunities, Challenges
2Quantitative Strategic Planning Matrix
3Internal Factors Evaluation
4External Factors Evaluation

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

است. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد از کل سرپرستان خانوار (۳۱/۱۷) درصد بی‌سواد و (۶۸/۸۳) درصد باسواد می‌باشند. همچنین از میان ۲۱۲ نفر افراد باسواد، (۱۰/۷۱) درصد دارای سواد درحد خواندن و نوشتن، (۱۹/۱۶) درصد دارای مدرک ابتدایی، (۹/۰۹) درصد دارای مدرک راهنمایی، (۱۷/۸۶) درصد دارای مدرک دیپلم، (۴/۵۵) درصد دارای مدرک فوق دیپلم، (۶/۴۹) درصد دارای مدرک لیسانس و (۱/۹۵) درصد دارای مدرک فوق لیسانس و بالاتر بوده‌اند. همچنین تحلیل یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد (۶۶/۲) درصد از سرپرست‌های خانوار به لحاظ اقتصادی فقط دارای یک نوع فعالیّت می‌باشند، (۲۷/۶) درصد دارای دو فعالیّت اقتصادی و فقط (۶/۲) درصد از سرپرست‌های خانوار روستاهای مورد مطالعه دارای سه نوع فعالیّت اقتصادی می‌باشند. بررسی فعالیّت‌های غالب اقتصادی در میان سرپرستان خانوارها در روستاهای مورد مطالعه نشان می-دهد که به لحاظ نوع فعالیّت اقتصادی غالب بیشترین فراوانی مربوط به زراعت می‌باشد، ۱۰۸ نفر معادل(۳۶/۶۹) درصد از سرپرستان خانوار اظهار نموده‌اند که نوع غالب فعالیّت اقتصادی آن‌ها زراعت می‌باشد. بعد از زراعت ۷۴ نفر(۲۱/۱۰) از سرپرستان درصد اظهار کرده‌اند که نوع غالب فعالیّت‌های آن‌ها، زراعت-دامداری می‌باشد، این خانوارها علاوه بر زراعت دارای تعداد محدودی دام می‌باشند که تا حدود زیادی جنبه خود معیشتی دارند. به لحاظ غالب بودن نوع فعالیّت اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه باغداری-زراعت با ۴۵ نفر (۱۴/۶۱) درصد در رتبه سوم قرار دارد. باغداری-دامداری نیز با در برداشتن ۴۳ نفر (۱۳/۹۶) از مجموع پاسخگویان در رتبه چهارم قرار دارد. باغداری با (۸/۷۷) درصد و دامداری با (۴/۸۷) درصد در رتبه‌های آخر قرار دارند. وضعیت پاسخگویان به لحاظ داشتن فعالیّت‌های به غیر از بخش کشاورزی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از پرسشنامه نشان می‌دهد که عمده‌ترین این فعالیّت‌ها شامل کارگری،خدماتی و صنایع دستی می‌باشد. بر این اساس بیشترین فراوانی فعالیّت‌های غیر کشاورزی که سرپرستان خانوارهای مورد مطالعه در آن فعالیّت دارند کارگری می‌باشد که حدوداً نصف آن‌ها یعنی ۱۴۲ نفر برابر (۴۶/۱) درصد از کل پاسخگویان را در بر می‌گیرد. برای تدوین راهبردهای متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه از چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی و فن SWOC به منزله‌ی ابزار مناسب برای شناسایی مسائل استراتژیک و ارائه‌ی راهبردهای مناسب به فرایند زیر استفاده شد. تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل داخلی(IFE) در این مرحله مجموع نقاط قوت و ضعف شناسایی شده در قالب ماتریس ارزیابی عوامل داخلی(IFE) مورد سنجش قرار گرفته است. به عبارت دیگر مجموع نقاط قوت و ضعف به صورت کمّی بیان شده است. جدول(۶) بیانگر نمره اهمیّت، ضریب اهمیّت، میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی هر یک از عوامل درونی از دیدگاه روستاییان(پرسش شوندگان) است. اطلاعات جمع‌آوری شده و تحلیل داده‌ها به شیوه سواک نشان می‌دهد در منطقه مورد مطالعه عوامل کلیدی« وجود اکوسیستم مناسب در منطقه برای توسعه گردشگری » با امتیاز نهایی۰٫۰۸۷ و « وجود داشتن چهار فصل اقلیمی در منطقه و امکان کشت در هر فصل» با امتیاز نهایی ۰٫۰۸۵ و همچنین «وجود کشاورزان پیشرو در منطقه و استفاده از آن‌ها برای انتقال تجربیات و آگاهی های خود به سایر کشاورزان» با امتیاز نهایی ۰٫۰۸۴ مهمترین نقاط قوت در منطقه مورد مطالعه برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی می‌باشند. در مقابل دو عامل کلیدی«ضعف بنیه مالی و اقتصادی بسیاری از روستاییان» با امتیاز نهایی و ۰٫۰۱۸ و «سنتی بودن بهره برداری» با امتیاز نهایی ۰٫۰۲۴ و «پایین بودن آگاهی کشاورزان از نحوه صحیح استفاده از منابع و هدر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

رفت منابع به دلیل عدم استفاده از روش‌های سنتی کشاورزی» با امتیاز نهایی ۰٫۰۲۶ مهمترین نقاط ضعف داخلی برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه می‌باشند.

جدول(۶). ماتریس ارزیابی عوامل داخلی(IFE)

	قوت‌ها	میانگین	وزن نسبی	رتبه	امتیاز نهایی
	اقتصادی				
S1	تنوع در تولید محصولات (کشاورزی، باغی و دامی)	۴٫۱	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۵
S2	شرایط مساعد اقلیمی مناسب برای تنوع در تولیدات زراعی و باغی	۴٫۰۷	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۵
S3	وجود زمین های مناسب کشاورزی و عملکرد مناسب در واحد سطح(بهره‌وری مطلوب) محصولات از جمله چغندرقند	۳٫۵۷	۰٫۰۱۶	۳	۰٫۰۴۹
S4	کیفیت بالای محصولات کشاورزی به دلیل شرایط مساعد آب وهوایی	۴٫۰۳	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۴
S5	اشتغال بالا در بخش کشاورزی	۴٫۵۷	۰٫۰۲۱	۴	۰٫۰۸۴
S6	شرایط مناسب اقلیمی برای تکثیر گیاهان دارویی	۳٫۱۳	۰٫۰۱۴	۳	۰٫۰۴۳
S7	وجود مراتع و پوشش مناسب و غنی برای پرورش دام	۴٫۰۳	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۴
S8	وجود بازار گسترده داخلی در خود منطقه	۳٫۴۳	۰٫۰۱۶	۳	۰٫۰۴۷
S9	قابلیت توسعه صنعت گردشگری در منطقه و ایجاد کسب درآمد	۴٫۰۷	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۵
S10	عملکرد بالای برخی از محصولات همانند چغندرقند،	۳٫۰۳	۰٫۰۱۴	۳	۰٫۰۴۲
	اجتماعی				
S11	وجود نیروی جوان مستعد و کوشا در منطقه	۳٫۴۳	۰٫۰۱۶	۳	۰٫۰۴۷
S12	وجو نیروهای کارشناس و با تجربه و افزایش بکار گیری نیروی متخصص در بخش‌های مختلف	۳	۰٫۰۱۴	۳	۰٫۰۴۱
S13	وجود روحیه همکاری و همیاری میان کشاورزان	۴٫۱	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۵
S14	بالا رفتن نیروی تحصیل کرده در بخش کشاورزی	۴	۰٫۰۱۸	۴	۰٫۰۷۴
	اکولوژیکی				
S15	وجود خرد اقلیم‌های گوناگون ازلحاظ اهمیت بیو میکرو کلیماتولوژی	۳٫۴۳	۰٫۰۱۶	۳	۰٫۰۴۷
S16	وجود منابع آب کافی (سد شهید کاظمی) برای توسعه شیلات	۴٫۷	۰٫۰۲۲	۴	۰٫۰۸۷
S17	وجود داشتن چهار فصل اقلیمی در منطقه و امکان کشت در هر فصل	۴٫۶	۰٫۰۲۱	۴	۰٫۰۸۵
S18	وجود اکوسیستم مناسب در منطقه برای توسعه گردشگری	۳٫۶۷	۰٫۰۱۷	۳	۰٫۰۵۱
S19	وجود مراتع با پوشش گیاهی متنوع برای پرورش زنبورداری	۳٫۳۳	۰٫۰۱۵	۳	۰٫۰۴۶
	نهادی-زیرساختی				
S20	وجود تعاونی-های تولید روستایی در روستاها	۴٫۰۳	۰٫۰۱۹	۴	۰٫۰۷۴
S21	تمایل کشاورزان به استفاده از نهاده های جدید و پربازده	۳٫۸۳	۰٫۰۱۸	۳	۰٫۰۵۳
S22	وجود کشاورزان پیشرو در منطقه و استفاده از آنها برای انتقال تجربیات و آگاهای های خود به سایر کشاورزان	۴٫۵۷	۰٫۰۲۱	۴	۰٫۰۸۴
S23	تحول و ارتقاء در نهاده‌های کشاورزی و دسترسی کشاورزان منطقه به آن	۳٫۴۳	۰٫۰۱۶	۳	۰٫۰۴۷
S24	وجود زیرساخت‌ها و شرایط مساعد توسعه کشاورزی(سردخانه، سیلو، تعاونی-های تولید، سیستم-های آبیاری نوین، ادوات کشاورزی)	۴	۰٫۰۱۸	۴	۰٫۰۷۴
S25	بکارگیری و توزیع تهاده-های با کیفیت در میان کشاورزان	۴	۰٫۰۱۸	۴	۰٫۰۷۴
	جمع نقاط قوت	۹۶٫۱۵	۰٫۴۴۲		۱٫۵۹۸
	ضعف‌ها				
	اقتصادی				
W1	سنتی بودن بهره برداری	۳	۰٫۰۱۴	۲	۰٫۰۲۸
W2	قدیمی بودن و استهلاک بالای بسیاری از ادوات کشاورزی مورد استفاده روستاییان	۳٫۵	۰٫۰۱۶	۲	۰٫۰۳۲
W3	ضعف بنیه مالی و اقتصادی بسیاری از روستاییان	۳٫۹۷	۰٫۰۱۸	۲	۰٫۰۳۷

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

W4	تک محصولی بودن کشت در برخی از روستاها و آسیب پذری انها به لحاظ قیمت	۳,۶۷	۰,۰۱۷	۲	۰,۰۳۴
W5	نبود منابع مالی خرد در سطح روستاهای منطقه	۳,۴۳	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۲
W6	نوسان بالای قیمت محصولات دامی و زراعی در طول سال های مختلف	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W7	پایین بودن قیمت فروش محصولات نسبت به قیمت تمام شده آن	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W8	کوچک شدن اراضی کشاورزی و در نتیجه پایین آمدن بهره-وری	۳,۵	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۲
W9	وابستگی بالای منطقه به درآمد حاصل از محصولات کشاورزی و نوسان زیاد درآمد آنها با توج به نوسان بالای بازار	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W10	بیکاری فصلی	۳,۱۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۹
W11	خام فروشی محصولات و عدم فراوری آنها	۳,۸۷	۰,۰۱۸	۲	۰,۰۳۶
W12	پایین بودن نرخ سرمایه گذاری	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W13	نبود اشتغال پایدار در منطقه	۳,۸۳	۰,۰۱۸	۲	۰,۰۳۵
W14	کم شدن کیفیت برخی محصولات و از دست دادن بازار فروش خود	۳,۸۷	۰,۰۱۸	۲	۰,۰۳۶
	اجتماعی				
W15	پایین بودن سطح آموزش و مهارت-های فنی روستاییان	۳,۸	۰,۰۱۷	۲	۰,۰۳۵
W16	پایین بودن آگاهی کشاورزان از نحوه صحیح استفاده از منابع آبی و هدر رفت منابع به دلیل عدم استفاده از روش های سنتی کشاورزی	۴	۰,۰۱۸	۱	۰,۰۱۸
W17	پایین بود۴ن سطح سواد در میان روستاییان و کشاورزان	۳,۵۷	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۳
W18	پایین بود۳ن انگیزه روستاییان برای ماندگاری در روستاها و مهاجرت نیروی جوان به شهرها	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W19	عدم ریسک پذیری و مقاومت در مقابل پذیرش نوآوری-ها	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W20	عدم استقبال کشاورزان و روستاییان از شرکت در کلاس-های اموزشی	۳,۰۷	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W21	بالا بودن سن کشاورزان	۳,۱	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۹
	اکولوژیکی				
W22	کاهش حاصلخیزی خاک به دلیل استفاده زیاد	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W23	عدم توجه کشاورزان در انتخاب نوع کشت با توجه به پارامترهای اکولوژیکی حاکم بر منطقه	۳,۶۷	۰,۰۱۷	۲	۰,۰۳۴
W24	چرای بی رویه دام در مراتع	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W25	فرسایش شدید خاک به دلیل شخم در جهت عمود بر شیب	۳,۰۷	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W26	کاهش مواد آلی خاک و از بین رفتن ساختمان خاک و در نتیجه سفت و سخت شدن خاک ها و کاهش عملکرد	۳,۳۳	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۳۱
W27	محدودیت کشت به دلیل وجود زمین-های بدون زهکشی و ماندابی	۳,۵	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۲
W28	استفاده بی رویه از سموم و آفت کش ها و آلوده شدن منابع آب و خاک	۳,۶۳	۰,۰۱۷	۲	۰,۰۳۳
	نهادی-زیرساختی				
W29	هنجارها و ارزش های فرهنگی که مانع از شرکت زنان و یا گروه های دیگر در فعالیت های خاص کشاورزی می-شود	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W30	عدم پذیرش کشاورزان در استفاده از نهاده-های جدید	۳,۸۳	۰,۰۱۸	۲	۰,۰۳۵
W31	نبود هماهنگی در میان نهادهای مرتبط با روستاها	۳,۶	۰,۰۱۷	۲	۰,۰۳۳
W32	وجود ساختارهای قانونی انعطافناپذیر و دست و پاگیر برای گرفتن تسهیلات مناسب	۳,۴۷	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۲
W33	کمبود یا عدم دسترسی روستاییان به وامها و منابع مالی	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
W34	فقدان تشکلهای تعاونی و مردمی در منطقه	۳,۵۷	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۳
W35	نامناسب بودن راههای دسترسی	۳,۲	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۲۹
W36	فقدان نهادهای مناسب و کارا	۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
	جمع نقاط ضعف	۱۲۱,۱۸	۰,۵۵۸	۷۱	۱,۰۹۷
	جمع کل	۲۱۷,۳۳	۱,۰۰۰		۲,۶۹۵

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

تشکیل ماتریس ارزیابی عوامل خارجی(EFE)

در این مرحله مجموع فرصت‌ها و تهدیدهای شناسایی شده با بهره‌گیری از پرسشنامه و طیف ارزیابی لیکرت در قالب ماتریس عوامل خارجی (EFE) به صورت کمی مورد آزمون قرار گرفته است. نمره اهمیت، ضریب اهمیّت، میانگین رتبه‌ای و امتیاز نهایی هر یک از عوامل بیرونی فرصت‌ها و مووانع از دیدگاه پاسخگویان در جدول(۷) آمده است. اطلاعات جمع‌آوری شده و تحلیل داده‌ها به شیوه سواک نشان می‌دهد در محیط خارجی از ۳۴ فرصت شناسایی شده، عوامل کلیدی«توجه مسئولین به صنایع تبدیلی و تکمیلی» با امتیاز نهایی ۰,۰۷۰ ، عامل «مرزنشینی و زمینه مناسب برای صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای عراق، ترکیه» با امتیاز نهایی ۰,۰۶۹ و عامل «تاکید بر توسعه مناطق مرزی در برنامه ششم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور» با امتیاز ۰,۰۶۷ مهمترین فرصت‌های بیرونی تأثیرگذار بر متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه است. در مقابل از ۳۶ چالش و محدودیت بیرونی شناسایی شده، ۳ عامل کلیدی «مهاجرت و خروج نخبگان و جوانان تحصیل کرده به تهران و استان‌های همجوار» با امتیاز ۰,۰۱۷ ، عامل «مهاجرت و خروج نخبگان و جوانان تحصیل کرده به تهران و استان‌های همجوار» با امتیاز نهایی و عامل «تغییر اقلیم و افزایش مخاطرات طبیعی از جمله سیل و خشکسالی که هر سال موجب نابودی بسیاری از محصولات کشاورزی می‌شود» با امتیاز نهایی ۰,۰۲۴ مهمترین موانع بیرونی اثرگذار بر متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه است.

جدول(۷).ماتریس ارزیابی عوامل داخلی(EFE)

	فرصت‌ها	میانگین	وزن نسبی	رتبه	امتیاز نهایی
	اقتصادی				
o1	مرزنشینی و زمینه مناسب برای صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای عراق، ترکیه	۴,۰۳	۰,۰۱۷	۴	۰,۰۶۹
o2	پتانسیل بالای برای اشتغال در بخش کشاورزی	۳,۵۳	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۵
O3	وجود زمینه-های توسعه تولید عسل و برندسازی و صادرات آن	۳,۹۷	۰,۰۱۷	۴	۰,۰۶۸
O4	وجود امنیت نسبی در بسیاری از بخش های مرزی پهنه	۳,۶	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۶
O5	وجود پتانسیل بالای برا اشتغال در بخش غیرکشاورزی	۳,۵	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۵
O6	تعدد بازارچه های مرزی مشترک	۳,۷	۰,۰۱۶	۳	۰,۰۴۸
O7	وجود عزم ملی در جهت ساماندهی و آمایش مناطق مرزی	۳,۳	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۲
O8	شرایط مساعد منطقه برای عرضه مستقیم محصولات به خارج از منطقه با حذف واسطه‌ها	۳,۵	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۵
O9	الزامات قانونی و سند چشم انداز برای توسعه مناطق مرزی	۳,۲۷	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۲
O10	استفاده از مدیریت استانی و محلی و افزایش نصب مدیران بومی و آشنا به ظرفیت منطقه	۳,۱۳	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۴۰
O11	وجود صندوق‌های خرد در مناطق روستای	۳,۲	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۱
O12	وجود زیرساخت-های مناسب برای ورود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی خارج از استان و داخل استان با توجه به پتاسیل-های بالای منطقه	۳,۶	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۶
O13	مستعد بودن منطقه برای ایجاد کارگاههای فرآوری محصولات کشاورزی و دامی	۳,۸۳	۰,۰۱۶	۴	۰,۰۶۶
O14	استعداد منطقه برای توسعه صنعت پرورش مرغ و زنبورداری	۴,۱	۰,۰۱۸	۳	۰,۰۵۳
	اجتماعی				
O15	وجود فارغ التحصیلان بخش کشاورزی و استفاده از این نیروهای جوان	۳,۸	۰,۰۱۶	۴	۰,۰۶۵
O16	ارتباط فرهنگی و اجتماعی منطقه با استان-های همجوار از جمله آذربایجان غربی و سهولت انتقال تجربیات	۳,۳۷	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۳

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

O17	وجود کشاورزان پیشرو در منطقه و استفاده از آنها برای انتقال تجربیات و آگاهای های خود به سایر کشاورزان	۳,۵۷	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۶
O18	علاقه مندی و بکارگیری بسیاری از کشاورزان و روستاییان به یافته-های جدید در امر کشاورزی	۳,۴	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۴
O19	وجود کشاورزان ریسک پذیر در منطقه برای تبدیل شدن به کشاورزان پیشرو	۳	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
	اکولوژیکی				
o20	تاکید بر توسعه مناطق مرزی در برنامه ششم توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور	۳,۹۳	۰,۰۱۷	۴	۰,۰۶۷
o21	وجود شرایط اقلیمی و طبیعی مناسب به منظوور سرمایه گذاری در اکوتوریسم	۳,۲۷	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۲
o22	حمایت دولت از اجرای طرحهای اقتصادی و اشتغالزایی در مناطق مرزی شرق کشور	۳	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
o23	وجود آب‌های روان منطقه و استفاده بهینه از آنها برای آبیاری باغات	۳,۰۷	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
o24	وجود رودخانه های دائمی وسدهایی همانند چراغ ویسی برای کشاورزی مکانیزه	۳,۳۷	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۳
o25	تنوع اقلیمی برای کشت گونه-های گیاهی مرتعی و زراعی	۳,۵۷	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۶
o26	وجود برخی امتیازات اقتصادی در مناطق مرزی کشور	۳,۴	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۴
o27	وجود خرد اقلیم‌های گوناگون ازلحاظ اهمیت بیو میکرو کلیماتولوژی	۳	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
o28	شرایط مناسب اقلیمی برای تکثیر گیاهان دارویی که می تواند بسیار مقرون به صرفه شود	۳,۳۳	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۳
	نهادی				
o29	بهره گرفتن کشاورزان از یارانه جهت توسعه بخش کشاورزی و تشویق کشاورزان جهت استفاده از روش‌های نوین	۳,۰۷	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
O30	توجه مسئولین به صنایع تبدیلی و تکمیلی	۴,۱	۰,۰۱۸	۴	۰,۰۷۰
O31	همکاری و تعامل بانک‌ها با کشاورزان در راستای اعطای تسهیلات کم بهره به آن‌ها	۳,۲۳	۰,۰۱۴	۳	۰,۰۴۲
O32	وجود تعاونی های محلی جهت توزیع مناسب نهاده‌ها با قیمت مناسب	۳,۴۷	۰,۰۱۵	۳	۰,۰۴۵
O33	مطرح شدن ثبت سامانه کود و سموم و افزایش نظارت بیشتر و بهتر در مراحل تولید و توزیع نهاده‌ها	۳	۰,۰۱۳	۳	۰,۰۳۹
O34	وجود بانکهای عامل برای ارائه تسهیلات به کشاورزان	۳,۶۳	۰,۰۱۶	۳	۰,۰۴۷
	جمع فرصت‌ها	۱۱۷,۸۴	۰,۵۰۵		۱,۶۱۷
	تهدیدها				
	اقتصادی				
C1	وجود واسطه های از خارج از استان و خرید ارزان تولیدات روستاییان	۳,۴۷	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۳۰
C2	رشد روز افزون مدل اقتصاد خرد از نوع ریسکی	۳,۰۷	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C3	عدم خرید و قیمت تضمینی محصولات کشاورزی از روستایان و کشاورزان توسط دولت	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C4	شیوع آفت‌زدگی محصولات باغی و بیماری های دامی	۳,۶	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۳۱
C5	وجود سرمای زودرس به منطقه که موجب خسارات زیادی به باغداران می‌شود	۳,۵	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۳۰
C6	پایین رفتن ذخایر زیرزمینی منابع آب و خشک شدن بسیاری از چشمه ها در نتیجه خشک شدن باغات	۳,۷	۰,۰۱۶	۲	۰,۰۳۲
C7	عدم انطباق برخی سیاست های حمایتی و قیمت گذاری محصولات کشاورزی و دامی	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C8	حمایت برای حرکت روستاییان به سمت تک کشتی	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C9	توسعه و گسترش شغل‌های کاذب در منطقه از طریق افراد غیر بومی	۳,۲۷	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
C10	نابودی و تخریب اراضی زراعی و در نتیجه از دست رفتن بخش مهمی از منبع درآمدی روستاییان	۳,۱۷	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۷
C11	کمبود بسترهای لازم برای بازاریابی و فروش محصولات	۳,۱۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۷
	اجتماعی				
C12	عدم فراهم بودن زمینه‌های مناسب برای مشارکت روستاییان در برنامه‌ها	۳,۱	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۷
C13	مهاجرت و خروج نخبگان و جوانان تحصیل کرده به تهران و استان‌های همجوار	۴	۰,۰۱۷	۱	۰,۰۱۷
C14	موقعیت جغرافیایی مرزی منطقه و ایجاد انگیزه و تطمیع در جوانان برای روی اوردن به قاچاغ به جای فعالیت های کشاورزی	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C15	کم شدن حضور فعالان اجتماعی –فرهنگی ادرات و ارگانهای وابسته به وزارت جهاد کشاورزی در روستاها،	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
	اکولوژیکی				
C16	عدم توجه به حقابه سدها و برداشت بیش از حد از آنها	۳,۱۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۷
C17	تغییر اقلیم و افزایش مخاطرات طبیعی از جمله سیل و خشکسالی که هر سال موجب نابودی بسیاری از محصولات کشاورزی می‌شود	۴	۰,۰۱۷	۱	۰,۰۱۷
C18	مقاوم شدن بسیاری از علف های هرز در مقابل بسیاری از سموم	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

C19	کاهش مواد آلی خاک و از بین رفتن ساختمان خاک و در نتیجه سفت و سخت شدن خاک ها و کاهش عملکرد	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C20	تخریب اراضی و مراتع به دلیل چرای بیش از حد دام	۳,۵۷	۰,۰۱۵	۲	۰,۰۳۱
	نهادی-زیرساختی				
C21	سردر گمی کارشناسان در مسیر اجرای پروژه‌ها به دلیل نبودن برنامه‌های طولانی مدت و مشخص	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C22	موازنه کاری بسیاری از ادرات و ارگانهای درگیر در مناطق روستایی که موجب سلب اطمینان کشاورز می-شود	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C23	عدم همکاری ادارات مرتبط با هم و در نتیجه پایین امدن کارایی آن‌ها در انجام وظایف محوله خود در روستاها و کشاورزان	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C24	عدم توجّه دولت به نیروهای کارشناس و خبره	۳,۲	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۷
C25	وجود موانع ادرای و بوروکراسی در بانک‌ها ارائه دهنده تسهیلات به روستاییان	۳,۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
C26	افزایش واسطه‌ها و دلالان در منطقه و ارائه وام به کشاورزان با بهره‌های زیاد	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C27	ارائه تسهیلان با بهره بسیار بالا که با توجه به ضعف بنیه اقتصادی روستاییان موجب تسلسل فقر در میان روستاییان می‌شود	۳,۲	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۷
C28	افزایش تورم در اقتصاد و روند رو به افزایش نهاده ها و هزینه‌های تولید	۳,۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
C29	تعلل در پرداخت وجوه محصولاتی که دولت به صورت تضمینی از روستاییان خریداری می‌کند	۳,۰۱	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C30	نامناسب بودن راه‌های دسترسی	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C31	عدم ثبات سیاست‌های اقتصادی دولت	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C32	عدم دسترسی به فناوریهای اطلاعاتی(اینترنت و ...)	۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C33	عدم ثبات قیمت فروش محصولات در سیاست های دولت	۳,۰۳	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C34	وجود مشکلات قانونی و بوروکراسی‌ها در عدم سرمایه‌گذاری بخش خصوصی	۳,۲۷	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
C35	تعلل در پرداخت وجوه محصولاتی که دولت به صورت تضمینی از روستاییان خریداری می‌کند	۳,۰۷	۰,۰۱۳	۲	۰,۰۲۶
C36	نبود برنامه های آموزشی برای آموزش کشاورزان با روش‌های نوین کشاورزی و فروش	۳,۲۳	۰,۰۱۴	۲	۰,۰۲۸
	جمع نقاط تهدید	**۱۱۵,۴۷**	**۰,۴۹۵**		**۰,۹۵۶**
	جمع کل	**۲۳۳,۳۱**	**۱**		**۲,۵۷۲**

ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک

بعد از تدوین راهبردها در چهار گروه راهبردهای تهاجمی، تنوع، بازنگری و تدافعی، باید راهبردهای نهایی انتخاب و سپس اولویت‌بندی شوند. در این بخش با نتایج حاصل از ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE) و خارجی (EFE) موقعیت استراتژیک روستاهای مورد مطالعه برای توسعه متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در نمودار تجزیه و تحلیل SWOC تعیین می‌شود و متناسب با آن راهبردهای نهایی پیشنهاد می‌شود. امتیازات نهایی به دست آمده برای مجموع عوامل داخلی و خارجی در جدول(۸) آمده است.

جدول(۸). ماتریس ارزیابی عوامل داخلی(IFE) و خارجی(EFE) متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز

	عوامل کلیدی	میانگین کل	ضریب کل	امتیاز نهایی کل
مجموع عوامل داخلی (قوت‌ها و ضعف‌ها)	جمع قوت‌ها	۹۶,۱۵	۰,۴۴۲	۱,۵۹۸
	جمع ضعف‌ها	۱۲۱,۱۸	۰۵۸۸	۱,۰۹۷
	جمع قوت‌ها و ضعف‌ها	۲۱۷,۳۳	۱	۲,۶۹۵
مجموع عوامل خارجی (فرصت‌ها و موانع)	جمع فرصت‌ها	۱۱۷,۸۴	۰,۵۰۵	۱,۶۱۷
	جمع موانع	۱۱۵,۴۷	۰,۴۹۵	۰,۹۵۶
	جمع فرصت‌ها و موانع	۲۳۳,۳۱	۱	۲,۵۷۲

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

همانطور که در شکل(۲) ترسیم شده است، منطقه‌ی مطالعه شده با توجّه به امتیاز ۲/۶۵۹ برای عوامل داخلی و امتیاز ۲/۵۷۲ برای عوامل خارجی در ربع اول قرار گرفت. بنابراین «راهبردهای تهاجمی» اولویت دارند، در این راهبرد بر روی مزیت‌های درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای موجود تأکید می‌شود. در واقع با بهره‌گیری از نقاط قوت منطقه از فرصت‌های بیرونی استفاده می‌شود.

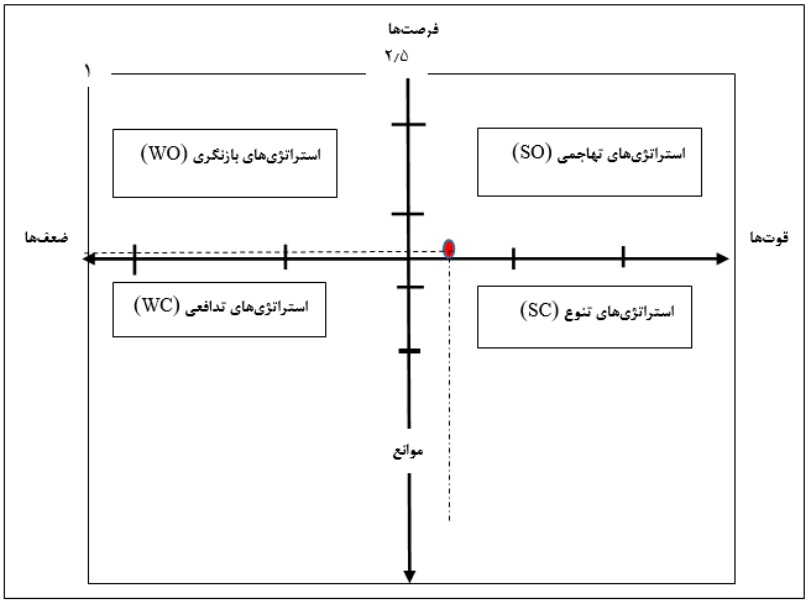

شکل(۲). منطقه‌ی مطالعه شده استراتژی‌ها

اولویت بندی راهبردهای پیشنهادی با استفاده از برنامه‌ریزی کمّی

بعد مشخص شدن نوع استراتژی راهبردهای نهایی در روستاهای منطقه مورد مطالعه از طریق ماتریس استراتژیک کمّی ارزیابی و اولویت‌بندی شد. نتایج ارزیابی راهبردهای تدوین شده تهاجمی بر اساس روش QSPM نشان می‌دهد در منطقه مورد مطالعه راهبردهای اولویت‌دار در گروه راهبردهایی قرار دارند که در راستای یافته‌های نظری تحقیق، مد نظر می‌باشد. همان‌طور که از جدول(۸) استنباط می‌شود در منطقه مورد مطالعه، استراتژی «فراهم نمودن زیرساخت‌های مناسب برای ورود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی با توجه به پتاسیل‌های بالای منطقه در زمینه‌های توسعه صنعت پرورش مرغ، زنبورداری و پرورش گیاهان داروئی و پرورش آبزیان» به عنوان مهمترین راهبرد برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه انتخاب شد. و با توجّه به پتانسیل‌هایی که منطقه مورد مطالعه دارد منطقی می‌باشد. دومین راهبرد تهاجمی مهم برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه «فراهم نمودن سازوکارهای قانونی برای صادرات محصولات با کیفیت منطقه با توجه به مرزی بودن منطقه» و سومین راهبرد «تأمین اعتبارات لازم برای توسعه و گسترش تولید عسل و برندسازی آن برای عرضه به بازار گسترده داخلی و صادرات آن به کشورهای همسایه با توجه به بازارهای مرزی» می‌باشد. بر اساس اولویت‌بندی نهایی، راهبردهای تهاجمی قابل

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]
[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

اجرا برای حرکت به سوی متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه در اولین گام به ترتیب اولویت به شرح جدول(۹) است.

جدول(۹). اولویت بندی راهبردهای قابل اجرا درزمینه متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای شهرستان سقز براساس نتایج ارزیابی QSPM

	راهبردهای قابل اجرا بر اساس جداول IFE و EFE و نمودار تحلیل SWOC	نمره جذابیت	رتبه
SO_1	فراهم نمودن سازوکارهای قانونی برای صادرات محصولات با کیفیت منطقه با توجه به مرزی بودن منطقه	۲،۷۳۴	۲
SO_2	ایجاد زیرساختها و آموزش IT به روستاییان برای بازاریابی و فروش محصولات خود	۲،۲۶۵	۱۱
SO_3	تبادل اطلاعات و ارتباطات میان کشاورزان و انتقال تجربیات و آگاهای های خود به سایر کشاورزان از طریق روش‌های نوین فناوری اطلاعات و ارتباطات(فضای مجازی، ICT)	۲،۴۰۵	۹
SO_4	اجرای قیمت تضمینی برای خرید کلیه محصولات کشاورزی و دامی ازروستاییان	۲،۵۰۵	۵
SO_5	فراهم نمودن زیرساخت‌های مناسب برای ورود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی با توجه به پتاسیل‌های بالای منطقه در زمینه‌های توسعه صنعت پرورش مرغ، زنبورداری و پرورش گیاهان داروئی و پرورش آبزیان	۲،۸۹۵	۱
SO_6	تأمین اعتبارات لازم برای توسعه و گسترش تولید عسل و برندسازی آن برای عرضه به بازار گسترده داخلی و صادرات آن به کشورهای همسایه با توجه به بازارهای مرزی	۲،۶۵۲	۳
SO_7	ایجاد کارگاه‌های فرآوری محصولات کشاورزی و دامی با توجه به وجود زیرساخت‌ها (سردخانه، سیلو، تعاونی‌های تولید، سیستم-های آبیاری نوین، ادوات کشاورزی)	۲،۴۳۳	۷
SO_8	تهیه طرح آمایش منطقه با توجه به وجود عزم ملی در جهت ساماندهی و آمایش مناطق مرزی و همچنن حمایت دولت از اجرای طرح‌های اقتصادی و اشتغال‌زایی در مناطق مرزی کشور	۲،۴۹۶	۶
SO_9	فراهم نمودن زمینه‌های توسعه اکوتوریسم در منطقه با توجه به وجود اکوسیستم مناسب در منطقه	۲،۵۶۷	۴
SO_{10}	مدیریت روان‌آب‌ها و رودخانه‌های منطقه برای توسعه باغداری در منطقه با توجه به شرایط اقلیمی	۲،۴۰۴	۱۰
SO_{11}	فراهم آوردن زیرساخت‌ها و بسترهای مناسب برای بهره‌گیری از دانش فارغ التحصیلان بخش کشاورزی در منطقه با تلفیق دانش اکادمیک فارغ التحصیلان و تجارب کشاورزان پیشرو منطقه	۲،۴۰۶	۸

نتیجه‌گیری

یکی از مشکلات روستاهای کشور، پایین بودن تنوع فعالیّت‌های اقتصادی است و روستاهای شهرستان سقز نیز از این قاعده مستثنی نیستند به طوریکه نتایج این پژوهش نشان می‌دهد (۶۶/۲) درصد از سرپرست‌های خانوار فقط دارای یک نوع فعالیّت (۲۷/۶) درصد دارای دو فعالیّت اقتصادی و فقط (۶/۲) درصد دارای سه نوع فعالیّت اقتصادی می‌باشند. یافته‌های این پژوهش با یافته‌های(جوان و همکاران،۱۳۹۰؛ جوان و حیدری مکرر،۱۳۹۰؛ محمدی یگانه و ولائی،۱۳۹۳) همخوانی دارد. در این پژوهش به منظور این‌که چگونه می‌توان وضع موجود معیشت خانوارهای مورد مطالعه در شهرستان سقز را درچارچوب راهبرد متنوع‌سازی فعالیّت‌ها را بهبود بخشید؟ از مدل استراتژیک SWOC استفاده شد. روستاهای مورد مطالعه در راستای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در موقعیت ۱ یعنی راهبرد تهاجمی (تمرکز بر قوت‌ها و فرصت‌ها) قرار گرفته است. در این راهبرد بر روی مزیت‌های درون منطقه‌ای و برون منطقه‌ای موجود تأکید می‌شود. در واقع با بهره‌گیری از نقاط قوت

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

منطقه از فرصت‌های بیرونی استفاده می‌شود. تأکید این نوع استراتژی‌ها بر تقویت و تمرکز بر قوت‌ها و فرصت-ها برای بهره‌گیری از مزیت‌ها درون و برون منطقه‌ای است. پس از مشخص شدن راهبردهای نهایی متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاهای منطقه مورد مطالعه، راهبردهای نهایی از طریق استراتژیک کمی(QSPM) مورد ارزیابی و ارزیابی و اولویت‌بندی قرار گرفت. نتایج ارزیابی راهبردهای تدوین شده تهاجمی بر اساس روش QSPM نشان می‌دهد در منطقه مورد مطالعه راهبردهای اولویت‌دار در گروه راهبردهایی قرار دارند که در راستای یافته‌های نظری تحقیق، مد نظر می‌باشد. بر این اساس با توجّه به استراتژی‌های به دست آمده توسط این مدل مهمترین پیشنهادات برای متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه ارائه می‌شود.

پیشنهادات

۱- افزایش ارتباطات اجتماعی با کشاورزان پیشرو و فعال، تعامل و گرایش مثبت میان آن‌ها نقش مهمی را در شکل‌گیری سرمایه‌های اجتماعی در مناطق روستایی می‌شود. این اقدام موجب آشنایی کامل آن‌ها با یکدیگر و فعالیّت‌های انجام شده می‌گردد و همچنین باعث تقویت همبستگی بین آنان شده تا ضمن آگاهی رسانی، زمینه‌های اعتمادسازی، آموزش حین فعالیّت و ارتقای دانش فنی فراهم گردد.

۲- ضعف زیرساخت‌های فیزیکی از قبیل دسترسی نداشتن به راه ارتباطی مناسب، عدم دسترسی به ابزارآلات کشاورزی، عدم دسترسی به انبار و سردخانه برای فروش محصولات و.. یکی از مهمترین موانع شکل‌گیری متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی است. از این رو پیشنهاد می‌شود نهادهای زیر ربط توجّه ویژه‌ای به این امر داشته باشند و در واقع از اولویت‌های اقدامات در دست انجام باشد.

۳- یکی از مهمترین مشکلات اقتصادی و معیشتی روستاییان شکل‌گیری تسلسل فقر به دلیل پایین بودن سرمایه در این مناطق است. نوسانات قیمت محصولات کشاورزی، آسیب‌پذیری بالای محصولات کشاورزی در برابر مخاطرات طبیعی، وجود واسطه گران و دلالان در بازار و عواملی از این دست باعث شده‌اند که سرمایه در روستاها محدود و پایین باشد در نتیجه روستاییان فاقد سرمایه لازم برای ایجاد تحول و تغییرات و یا حتی ارتقاء و بهبود تجهیزات کشاورزی و همچنین ایجاد نوآوری در فرایند کاشت، داشت، برداشت و فروش محصولات خود را نداشته باشند. لذا پیشنهاد می‌شود که سازمان‌های مرتبط زمینه لازم برای ارائه تسهیلات مناسب از جمله وام به روستاییان منطقه فراهم آورند.

۴- حمایت‌های دولت می‌تواند طیف وسیعی از فعالیّت‌ها چه در حوزه زیرساختی و چه در حوزه مالی و تسهیلاتی و چه در حوزه آموزشی در بر داشته باشد. در این زمینه دولت می‌تواند با شناسایی ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های روستاها برای ایجاد تنوع فعالیّت‌های اقتصادی زیرساخت‌های لازم را برای اینکار فراهم نماید. برای نمونه ایجاد تسهیلات زیرساختی از جمله راه ارتباطی مناسب، ساخت سیلو، ساخت سردخانه و.. یا بایستی توسط دولت انجام بگیرد و یا این‌که به کمک بخش خصوصی فراهم شود که در هر دو حالت نقش دولت بسیار مهم است. همچنین نقش دولت برای آموزش و ترویج مهارت‌های کارآفرینی و متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی بسیار مهم و حیاتی است. بر همین اساس بنا بر نظر روستاییان تا زمانی که بسترهای لازم برای متنوع

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

سازی فعالیّت‌های اقتصادی در روستاها توسط دولت فراهم نشود امکان تحول در فعالیّت‌های اقتصادی روستاها رخ نخواهد داد.

۵-نتایج مدل استراتژیک سواک نشان می‌دهد که در منطقه مورد مطالعه از دیدگاه کارشناسان و روستاییان به منظور متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی استراتژی «فراهم نمودن زیرساخت‌های مناسب برای ورود سرمایه-گذاران بخش خصوصی با توجه به پتاسیل‌های بالای منطقه در زمینه‌های توسعه صنعت پرورش مرغ، زنبورداری و پرورش گیاهان داروئی و پرورش آبزیان» به عنوان مهمترین راهبرد برای متنوع سازی فعالیّت‌های اقتصادی در منطقه مورد مطالعه انتخاب شد. در منطقه مورد مطالعه ظرفیت‌های بسیاری زیادی برای توسعه فعالیّت‌های اقتصادی وجود دارد که متأسفانه تاکنون از این ظرفیت‌ها استفاده مناسب نشده است بر اساس نظر کارشناسان می‌تواند به مواردی همانند توسعه تولید عسل و برندسازی و صادرات آن، توسعه و گسترش صنایع و مشاغل خانگی ایجاد، صنایع فراوری و بسته‌بندی محصولات به خارج از استان، استعداد منطقه برای توسعه صنعت پرورش مرغ و زنبورداری اشاره نمود. در صورتی که از این ظرفیت‌های موجود حداکثر استفاده شود می‌تواند موجب بهبود معیشتی بسیاری از خانوارهای روستایی در منطقه مورد مطالعه شود. تنها در صورت ورود بخش خصوصی و سرمایه‌گذاری روی این ظرفیت‌های قابلیت برند بودن پیدا می‌کند و با توجّه به مرزنشینی منطقه فرصت صادراتی مناسبی برای محصولات مذکور به کشورهایی از جمله عراق،ترکیه و.. به وجود خواهد آمد.

منابع

جوان، جعفر، علوی‌زاده، سیدامیر، کرمانی، مهدی(۱۳۹۰). **نقش متنوع‌سازی فعالیّت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی مطالعه موردی: شهرستان سمیرم**،جغرافیا(فصلنامه علمی-پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران)، دوره جدید، ۹(۲۹): ۴۳-۱۸.

سعیدی، عباس(۱۳۷۷) .**توسعه پایدار و ناپایداری توسعه روستایی**، فصلنامه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی،۲(۳۴).

عزیزپور،فرهاد، ، محسن زاده، احمد ، حسنی حاصل، صدیق(۱۳۹۰). **تحلیل و ارزیابی اثرات اقتصادی اجرای طرح هادی در سکونتگاه‌های روستایی کشور**، فصلنامه مسکن و محیط روستا،(۳۰): ۸۴-۷۱.

عنابستانی،علی اکبر، طیب نیا،سیدهادی،شایان،حمید،رضوانی، محمدرضا(۱۳۹۳). **تحلیل موانع متنوع سازی فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای مرزی شهرستان مریوان**، فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۳(۴):۸۷-۱۱۱.

قاسمی، مریم، جوان، جعفر. (۱۳۹۲). **تبیین رابطه‌ی تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه‌ی پایدار روستایی مطالعه‌ی موردی: شهرستان مشهد**، پژوهش های روستایی، ۵(۲): ۲۶۲-۲۳۷.

نوروزی،مرضیه،حیاتی،داریوش(۱۳۹۴). سازه‌های مؤثر بر معیشت پایدار روستایی از دیدگاه کشاورزان استان کرمانشاه،علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران ،۱۱(۱): ۱۲۷-۱۴۳.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

Abimbola, A.O & Oluwakemi, O.A. (2013). **Livelihood diversification and welfare of rural households in Ondo State, Nigeria,** Journal of Development and Agricultural Economics. Analysis of theory and practice, Geographical Paper. 189.

Abimbola,A.O & Oluwakemi,O.A.)2013 **(Livelihood diversification and welfare of rural households in Ondo State**, Nigeria, Journal of Development and Agricultural Economics. Analysis of theory and practice, Geographical Paper No. 189.

Alobo Loison,S.).2019**(Household livelihood diversification and gender: Panel evidence from rural Kenya**, Journal of Rural Studies, Volume 69, July 2019,Pages 156-172.

Bandyopadhyay, S. & Skoufias, E. (2013). **Rainfall variability, occupational choice, and welfare in rural Bangladesh.** Policy Research Working Paper 6134. Washington, DC, World Bank.

Barlybaev, A. A., Akhmetov, V., & Nasyrov, G. M. (2009). **Tourism as a factor of rural economy diversification.** Studies on Russian Economic Development, **20(6),** 639–643.

Barrett, C.B., Reardon, T. & Webb, P.) 2001(. **Nonfarm income diversification and household livelihood strategies in rural Africa: concepts, dynamics, and policy implications**, Food Policy 26, Pp. 315–331.

Bright,H.,Davis,J.,Janowski,M.,Law,A.,Pearce,D.).2000(**Rural nonfarm Livelihoods in Central and Easten Europe Central Asia and The Reform Process: a Literate Review NRI,PNFE**, Report No,2433.

Cavatassi, R., Lipper, L. & Winters, P)2012.(**Sowing the seeds of social relations: social capital and agricultural diversity in Hararghe Ethiopia**. Environment and Development Economics 17(S5): 547-578.

Coppard, D. (2001), **the rural non-farm economy in India: A review of the literature**, NRI Report No.2662, Chatham: NRI.

Davis, J.(2006), **Rural Non-farm Livelihoods in Transition Economies: Emerging Issues and Policies**, Electronic Journal of Agricultural and Development Economics (eJADE), Agricultural and Development Economics Division (ESA) FAO, Vol.

De Rosa,M.,McElwee,G.,Smith,R)2019(. **Farm diversification strategies in response to rural policy: a case from rural Italy**, Volume 81, February 2019, Pages 291-301

Delgado, C.L.,(1989), '**the changing economic context of mixed farming in Savanna West Africa: a conceptual framework applied to Burkina Faso'**, Quarterly Journal of International Agriculture, 28(3-4).

Dzanku, F.M)...2015(**Transient rural livelihoods and poverty in Ghana**, Journal of Rural Studies 40 (2015) 102-110.

Ellis, F & Mdoe,N (2002), **'Livelihoods and rural poverty reduction in Tanzania', LADDER Working Paper No 11, February 2001**, Overseas Development Group, University of East Anglia, Norwich, UK.

Ellis, F,(1997), **Household Strategies and Rural Livelihood Diversification.** Paper submitted to the Journal of Development Studies.

Ellis, F. (2009). **Small-Farms, Livelihood Diversification and Rural-Urban Transitions: Strategic Issues in Sub-Saharan Africa.** In The Future of Small Farms: Proceedings of a Research Workshop, Wye, UK, 26-29 June. Washington, DC, International Food Policy Research Institute.

Ellis, F.(2005). **Small-farms, livelihood diversification and rural-urban transitions: strategic issues in Sub-Saharan Africa**. Paper prepared for the Research Workshop on "The Future of Small Farms", Withersdane Conference Centre, Wye, Kent, UK, 26-29 June.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]

Ersado, L.(2003). **Income diversification in Zimbabwe: Welfare implications from Urban and Rural Areas**., FCND Discussion Paper No. 152. International Food Policy Research Institute, Food Consumption and Nutrition Division

Heyer, J(1996).'**The complexities of rural poverty in sub-Saharan Africa**, Oxford DevelopmentStudies, 24(3): 281-297.

Ignat, R., Stoian,M.,Rosca,V)2017.(. **Socio-economic Aspects of Rural Romania**, Procedia Economics and Finance Volume 15, 2014, Pages 1331-1338.

Kabeer, N.,) 1990), **'Poverty, purdah, and women's survival strategies in rural Bangladesh', in H.Bernstein, B.** Crow, M. Mackintosh and C. Martin (eds), The Food Question. Profits versus People? London: Earthscan.

Khatun, D & Roy, B.C.) 2012 **(Rural Livelihood Diversification in West Bengal: Determinantsand Constraints,** Agricultural Economics Research Review Vol. 25(No.1) January-June 2012 pp 115-124.

Lipper, L., Cavatassi, R. & Keleman, A.(2010). **The contribution of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture to food security and sustainable agricultural development**. The Second State of the World of Plant Genetic Resources for Food and Agriculture. FAO, Rome.

Lu,W., Seyram,G., Horlu(2017).(.**Economic well-being of rural farm households in Ghana: A perspective of inequality and polarization**, Journal of Rural Studies Volume 55, October 2017, Pages 248-262.

Marter, A. (2007), **the rural non-farm economy in Uganda: A review of policy**, NRI Report No. 2702, Chatham: NRI.

Martin, S.M., Lorenzen,K)2018(. **Livelihood Diversification in Rural Laos**, World Development Volume 83, July 2018, Pages 231-243.

Newsham, A. & Thomas, D.(2009). **Agricultural adaptation, local knowledge and livelihoods diversification in north-central Namibia**. Tyndall Working Paper 140.

Niehof, A(2004). **The significance of diversification for rural livelihood systems**, Food Policy 29 (2004) 321–338

Page, M., & Beshiri, R. (2003). **Rural economic diversification- A community and regional approach**. Rural and Small Town Canada Analysis Bulletin, 4(7), 1-7.

Putnam**,** R.D (1998) "**Foreword, Housing policy Debate**", Vol. 9.NO.1.

Ramchandani, R., & Karmarkar, P). 2014 **(Sustainable rural livelihood security in the backward Districts of Maharashtra**, Procedia - Social and Behavioral Sciences 133 (2014) 265 – 278.

Reardon, eds. **Transforming the Rural Nonfarm Economy**. Baltimore, MA, USA, Johns Hopkins University Press.

Reardon, T., Berdegué, J., Barrett, C.B. & Stamoulis, K) 2006.(**Household Income Diversification into Rural Nonfarm Activities**. In S. Haggblade, P. Hazell & T. Reardon, eds. Transforming the Rural Nonfarm Economy. Baltimore, MA, USA, Johns Hopkins University Press.

Smith, D.R, Gordon,A., Meadows,K., Zwick,K)2001 (**Livelihood diversification in Uganda: patterns and determinants of change across two rural districts**, Food Policy 26 (2001) 421–435.

Twigg J., 2001, **Sustainable Livelihoods and Vulnerability to Disaster**, Benfield Gerig Hazard Research Centre for the Disaster Mitigation Institute (DMI).

Watts, M., (1988), '**Coping with the market: uncertainty and food security among Hausa peasants' in I.de Garine and G. A.** Harrison (ends) Coping with uncertainty in food supply Oxford:Clarendon Press: 260-90.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-29]

[DOI: 10.52547/jgs.22.64.55]